

ПЛАН ДІЙ ЩОДО ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

«Будуємо екозбалансоване сільське господарство шляхом збільшення долі природних угідь та впровадження екосистемного підходу!»

Сучасний екологічний стан агроекосистем України в цілому можна визначити як незадовільний.

На нього впливає комплекс негативних чинників, зокрема:

руйнування природного біогеоценотичного покриву, в першу чергу шляхом розорюванням ґрунтів та фрагментацією екосистем,

тотальне недотримання вимог науково-обґрунтованої системи ведення сільського господарства, насамперед щодо сівозмін,

хронічне виснаження родючості та деградація ґрунтів, ерозія земель,

розповсюдження інтродукованих бур'янів, хвороб, шкідників,

порушення гідрологічного режиму на значних територіях,

занепад пасовищного тваринництва,

пали та пожежі, екстремальні режими використання угідь тощо.

Створення умов для збалансованого розвитку агроекосистем є складним процесом, який торкається широкого кола питань, починаючи від фізико-хімічних і біопроектів в ґрунтах, кругообігу речовин та потоку енергії в агроекосистемах, підвищення коефіцієнту корисної дії фізіологічно активної радіації, закінчуючи оптимізацією структури сільськогосподарських ландшафтів та екобезпечною організацією території землекористування. Біорізноманіття підтримує біогеоценотичний покрив як складний комплекс шляхом формування біогеохімічних циклів, виконання гео- та екосистемних функцій з перенесення речовини, енергії та інформації. Завданням є наукове та практичне опрацювання можливостей зупинення подальших втрат агро- та біорізноманіття та пошук інноваційних шляхів, підготовки проектів нормативно-правових документів та алгоритму їх наступного впровадження з метою зміни підходів та пріоритетів діяльності в агросфері.

Одним з інструментів екологізації щодо агродіяльності, може бути формування екомережі і впровадження ресурсозберігаючих та невиснажних агротехнологій

Мета: шляхом узагальнення досвіду щодо екобезпечних агротехнологій, втілення інноваційних напрацювань та формування екомережі, використовуючи нормативно-правові, освітньо-інформаційні, фінансово-економічні, інституційні можливості та переваги соціального партнерства, сприяти впровадженню екосистемного підходу в практику агродіяльності.

Завдання:

1. Врахувати напрацювання традиційних екобезпечних агротехнологій, які знаходили застосування в вітчизняній практиці агродіяльності та ознайомити зацікавлені сторони з сучасними інноваційними підходами, які можуть бути використані в агродіяльності, беручи до уваги зміни клімату;
2. Розробити рекомендації щодо нормативно-правових, освітньо-інформаційних, фінансово-економічних, організаційних інструментів екологізації агросфери (враховуючи усі кліматичні зони та стан родючості ґрунтів цих зон),
3. Здійснити цільове інформування щодо перспектив екобезпечної агродіяльності, на основі науково-обґрунтованих підходів (екосистемного підходу, діяльності щодо формування екомережі, нульового обробітку ("no-till" технології) тощо;
4. Сприяти впровадженню елементів екозбалансованості в агродіяльність на основі засад соціального партнерства,

Забезпечити екологічно-обґрунтоване ведення окремих типів сільськогосподарської діяльності, дотримання якого дозволить частині сільськогосподарських угідь відігравати важливу роль для збереження біорізноманіття і довкілля взагалі.

Концептуальні підходи та організаційні заходи щодо екологізацію агродіяльності:

- створення передумов для збалансованого розвитку агроєкосистем та призупинення негативних процесів, що відбуваються в них,
- впровадження інтегрованого підходу щодо управління природними ресурсами в рамках сільськогосподарської діяльності,
- збереження і відтворення біорозмаїття та біоресурсів в агроєкосистемах,
- розроблення системи індикаторів щодо оцінки стану біорізноманіття та оптимізаційних моделей агроєкосистем,

- підвищення рівня екологічної освіти та інформованості сільського населення щодо екологічних проблем агросфери.

Для формування збалансованої системи природокористування в сільському господарстві та забезпечення розбудови екомережі, необхідно:

провести науково-обґрунтовану трансформацію структури сільськогосподарських земель з метою формування збалансованого співвідношення між окремими компонентами агроєкосистем та забезпечення екобезпеки і екорівноваги території, зокрема, збільшити частку сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) відповідно до науково обґрунтованих показників,

- зменшити площі орних земель до 37 – 41 % території шляхом виведення з ріллі схилів крутизною понад 3 градуси, земель водоохоронних зон, деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених сільськогосподарських угідь, із подальшою їх ренатуралізацією,
- розробити та впровадити елементи контурно-меліоративної системи землекористування, розширити площі полезахисних лісосмуг,
- створити нові та розширити площі існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду в межах сільськогосподарських угідь,
- створити умови для забезпечення неперервності природних ділянок в межах сільськогосподарських угідь,
- забезпечити підтримку пріоритетного розвитку органічного землеробства,
- розробити порядок та запровадити економічне стимулювання землевласників та землекористувачів щодо ведення екологічно збалансованої сільськогосподарської діяльності.

Для забезпечення невиснаженого використання біоресурсів, збереження та відтворення сільськогосподарського та пов'язаного з ним природного біорізноманіття необхідно (заходи на рівні агрооб'єднання / ферми):

забезпечити розроблення заходів щодо збереження та широкого впровадження традиційних сортів сільськогосподарських рослин,

визначити індикатори біорізноманіття рослинного світу в зв'язку із веденням сільськогосподарської діяльності,

провести агроекологічне районування сортів з конкретними рекомендаціями щодо особливостей технології їх вирощування в різних агроекосистемах (з урахуванням родючості ґрунтів, орієнтації та крутизни схилів, рівня забур'яненості, інших чинників),

створити банк генів агрокультур, а також дикорослих форм рослин, які використовуються у селекційному процесі,

сприяти створенню нових сортів, пристосованих до різних умов аграрного виробництва, які при мінімальних витратах енергії та в умовах змін клімату будуть забезпечувати високі стабільні врожаї продукції належної якості,

суттєво поліпшити насінництво за рахунок впровадження новітніх наукових розробок, створення сприятливих умов для розвитку його промислового виробництва, посилення державного контролю за польовою і генетичною якістю насіння на всіх етапах його виробництва та розповсюдження,

забезпечити розроблення та впровадження системи заходів щодо збереження традиційних порід сільськогосподарських тварин,

забезпечити збереження та оптимізувати використання генофондів сільськогосподарських тварин з урахуванням особливостей конкретних агроекосистем, в тому числі наявної природної кормової бази, умов утримання, кліматичних факторів, рівня техногенного забруднення, інфікованості патогенами тощо,

розробити індикатори біорізноманіття тваринного світу в зв'язку із веденням сільськогосподарської діяльності,

запровадити методи виявлення і елімінації генетичних хвороб в популяціях свійських тварин, посилити контроль за транскордонним перенесенням цих хвороб,

створити умови для розведення спеціалізованих порід і гібридів свійських тварин, зокрема м'ясних порід великої рогатої худоби,

вдосконалити використання органічних добрив, зокрема біомаси культурних рослин, для поліпшення функціонування мікробіоти та покращання умов кругообігу речовин і енергії в агроєкосистемах,

сприяти розширенню спектру ефективних мікробних препаратів, спрямованих на підвищення продуктивності сільськогосподарських культур та якості продукції, захисту їх від хвороб та шкідників і зменшення хімічного навантаження на агроєкосистеми,

сприяти використанню молекулярно-генетичних маркерів для дослідження популяцій і контролю чистоти штамів та рас,

сприяти розвитку молекулярної діагностики вірусних і віроїдних хвороб з метою оздоровлення садивного матеріалу,

розробити та затвердити норми та строки випасу, режими сінокосіння та інші нормативи, що сприятимуть невиснажному використанню сіножатей і пасовищ, закріпити мережі полезахисних лісосмуг за землекористувачами.

З метою збирання, опрацювання, накопичення та передачі інформації про стан агроєкосистем та динаміку зовнішніх чинників, які впливають на їх структурно-функційні показники, здійснити:

збір та аналіз інформації, моделювання і прогнозування можливих сценаріїв місцевого розвитку, насамперед сільського господарства та сільськогосподарського виробництва, у часі і просторі,

розроблення детальних карт земельних угідь, що дозволить об'єктивно оцінити наявний потенціал пасовищ, сіножатей, а також деградованих орних земель, які потребують виведення з обробітку,

обґрунтування управлінських рішень щодо збереження та відновлення основних природних ресурсів – ґрунтів, води і біоти на місцевому рівні,

удосконалення систем землекористування та агротехнологій.

Для отримання сільськогосподарської продукції високої якості необхідно провести науково-методичне забезпечення комплексного агроєкологічного моніторингу агроєкосистем та запровадити їх моделювання на основі інформації

щодо:

їх стану,

систем землекористування та технологій ведення сільськогосподарського виробництва,

використання районованих сортів і гібридів сільськогосподарських рослин, порід тварин,

регулювання ентомофауни (шкідливої для с/г культур), розповсюдження хвороб, бур'янів та рослин-інтродуцентів,

грунтово-кліматичних умов та запланованої продуктивності.

Підтримуючі заходи

А) правові

сприяти дотриманню та вдосконаленню норм відповідних екологічних нормативно-правових актів – законів України про ратифікації Бернської, Рамсарської, Бухарестської, Боннської (з угодами) конвенцій, конвенцій про біорозмаїття, опустелювання та зміни клімату, відповідних протоколів, угод, законів України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про природно-заповідний фонд”, “Про тваринний світ”, “Про рослинний світ”, «Про екологічну мережу», «Про Червону книгу», державних програм в сфері розвитку заповідної справи, формування національної екомережі, Земельного, Водного, Лісового кодексів, Кодексу про надра, законів “Про державні місцеві адміністрації” та “Про місцеве самоврядування”;

Б) інформаційно-освітні

- Інформування про стан та загрози ґрунтам України (ерозію, випалювання, знищення лісосмуг),
- Організація Круглого столу про моделі сільського господарства (зеленої ферми).
- Розроблення проекту Закону України «Про екоосвіту»,
- Інформування про методологію та практику сівозмін,
- Інформування про процеси, пов’язані із змінами клімату і їх потенційним впливом на агросферу.

В) організаційні

- Організація слухань про стан формування екомережі,
- Організація слухань про виконання концепції Загальнодержавної програми збереження біорозмаїття (2004),
- Організація слухань про виконання ст.ст 26-27 Закону про рослинний світ України,
- Організація слухань про розроблення Програми збереження ґрунтів.

Партнери-виконавці:

Центральні органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, ради депутатів різних рівнів, об'єднання громадян, наукові інституції та експерти, фермери, бізнесмени, освітяни, журналісти та інші зацікавлені установи, організації та особи, міжнародні зацікавлені організації.

Фінансово-економічні аспекти виконання Плану:

Заходи Плану виконуються у відповідності із графіком та забезпеченням, передбачених відповідними партнерами, організаціями чи документами про їх затвердження; функція Плану полягає у координації діяльності, приверненні уваги громадян, державних службовців, депутатів до проблем, які складають значний суспільний інтерес і спільне вирішення яких матиме позитивний соціальний, економічний та довкільний ефект.

Інструменти виконання:

- досвід щодо екобезпечних агротехнологій,
- втілення інноваційних напрацювань та формування екомережі,
- нормативно-правові,
- освітньо-інформаційні,
- фінансово-економічні,
- інституційні можливості,
- соціальне партнерство.

Індикатори виконання:

- проведення заходів,

- публікації,
- зміни в законодавство,
- затвердження/внесення змін в державні/галузеві цільові програми/плани дій,
- доповнення освітніх професійних програм та стандартів освіти.

Алгоритм втілення та очікувані результати:

Сучасний екологічний стан агроecosystem України є незадовільним. Потрібні скоординовані дії, щоб змінити цю ситуацію, яка починає загрожувати національній безпеці держави. Такі дії можуть використати потенціал науково-історичного досвіду, новітніх напрацювань в сфері екології та агросфери, зміни в структурі і мотиваціях суспільства. Слід також взяти до уваги солідний інноваційний ресурс нових міжнародних і національних документів в сфері збалансованого розвитку та потреби врахування довкільних аспектів в галузевій, соціальній та економічній політиці. Ситуація актуалізується новими загрозами, пов'язаними із наростаючими тенденціями деградації ґрунтів та можливим впливом змін клімату. Вирішення цих проблем бачиться у впровадженні екосистемного підходу та формуванні екомережі, застосовуючи підхід соціального партнерства та взаємодію мереж інституцій громадянського суспільства.

Передбачається, що ініціація даного Плану дій буде здійснена громадськими екологічними організаціями і далі набуде елементів самопідтримуваного процесу, залучаючи нові верстви суспільства, державні, наукові, бізнесові інституції та органи влади. В сучасних умовах суспільний розвиток має бути орієнтований на експертну підтримку розроблення схем екомереж (локальних, місцевих та вищого рівня), адаптованих до конкретних умов, які можуть стати основою для просторово-планувальної діяльності, і які враховують пріоритети, пов'язані з біогеоценотичними залежностями. В свою чергу, це дасть можливість забезпечити збалансований та високопродуктивний розвиток агроecosystem, покращити якість природного середовища та умови життя людини. Впровадження екомережі як інструменту невиснажного розвитку та збереження біорізноманіття передбачає також системну оптимізацію економіки природокористування в частині визначення нормативів плати та порядку стягнення й акумулювання платежів за використання природних ресурсів, адресність надходжень і цільове фінансування заходів, розрахунок суспільних вигод, впровадження екосистемного підходу. Це дозволить відновити біогеоценотичний покрив, забезпечити чистоту води, землі, повітря, створити

нові рекреаційні зони та зони «зеленого» агрогосподарства, забезпечити якість довкілля та життя населення. Економічний ефект буде полягати у запобіганні екокатастрофи в сфері землекористування з подальшим зменшенні витрат на ліквідацію негативних явищ в агроландшафтах, відшкодування збитків та попередженні втрат від зниження родючості ґрунтів, позитивній зміні показників якості життя.

Часові рамки ініціації та здійснення стартових заходів і напрямків Плану дій – 2012-2015 рр.

Теми освітніх семінарів:

1. Руйнування структури ґрунту внаслідок регулярного переорювання. Водна та вітрова ерозія ґрунтів. Порушення ярусності та зниження біорізноманіття ґрунту внаслідок переорювання.
2. Оголення поверхні ґрунту та зниження біорізноманіття ґрунту внаслідок переорювання. Втрата гумусу в результаті зниження біорізноманіття ґрунту. Зниження стійкості рослин до шкідників і хвороб внаслідок зменшення біорізноманіття ґрунту.
3. Підвищення чутливості рослин до посухи та погіршення засвоєння корисних речовин. Негативні наслідки штучного зрошення. Негативні наслідки випалювання пожнивних залишків та вирубування деревної рослинності навколо полів.
4. Питання співвідношення ландшафтів як ключове екологічне питання. Зменшення кількості ріллі та збільшення кількості природних та напівприродних екосистем. Вирішення питання консервації орних земель як питання законодавчого рівня.
5. Економіка сільського господарства. Впровадження екосистемного підходу в агросферу. Моделі сценаріїв розвитку та прогнозних розрахунків перспектив агродіяльності в Україні в контексті «Стратегеми» Римського клубу.

Заходи Плану дадуть змогу створити умови для покращення стану агроекосистем, відновлення біорізноманіття сільськогосподарських угідь, попередження деградації ґрунтового покриву за рахунок призупинення водної ерозії, дефляції та забруднення ґрунтів.